

яка сприймає тембр як простір, а техніку як філософський жест. У такий спосіб Тан Дун відкриває нові напрямки для розвитку сучасного гітарного мистецтва.

К. Жук

ЖАНРОВА СИСТЕМА ПІСЕННОГО ФОЛЬЛОРУ ЯК МАРКЕР ЕТНОГРАФІЧНОГО ПОГРАНИЧЧЯ ДОНЕЧЧИНИ

К. Zhuk

GENRE SYSTEM OF SONG FOLKLORE AS A MARKER OF THE ETHNOGRAPHIC BORDERLAND OF DONETSK REGION

Питання етнографічного поділу України, зокрема історико-етнографічного районування етнокультурних територій пізнього заселення досі залишається відкритим. Історики, лінгвісти та етнографи не дійшли спільного висновку щодо назви унікальної території — своєрідної «української Америки» — Донеччини. Застаріла назва «Донбас» нині не відображає реальний стан духовної культури на цій території, й не враховує більше раннього українського та козацького заселення XVII ст.

Етнографи визначають територію, обрану для дослідження, як пограниччя історико-етнографічних регіонів: «Слобожанщини, Полтавщини, східної частини Нижньої Наддніпрянщини й Таврії; за іншим поділом — пограниччя Слобожанщини, Запоріжжя, Середньої Наддніпрянщини та Донщини». Територія лежить у межиріччі Вовчої, Самари, Орелі та Сіверського Дінця й охоплює три сучасні адміністративні області — Харківську, Донецьку та Дніпропетровську.

Ми ж відносимо цю територію до перехідної зона між Надазов'ям, Наддніпрянщиною та Слобожанщиною. Після довгого середньовічного прикордоння з кочовими шляхами (Муравський, Кальміуський, Ізюмський) починаються хвилі української колонізації — козацькі зимівники, слободи, оборонні лінії. У другій половині XVIII ст. царський уряд запускає цілеспрямовану колонізацію Дикого Поля (казенні слободи, державні селяни, «однодворці»). Базовим демографічним шаром були вихідці з Лівобережжя та Слобожанщини (козаки, державні селяни, міщани), до яких приєднувалися численні переселені групи: росіяни (служилі, однодворці), серби, молдовани / волохи, греки, болгары, німці, поляки, євреї.

Історик Р. Литвиненко вказує на часову відмінність заселення Подінців'я та Північного Приазов'я порівняно зі Слобідщиною, яка вже була заселена й сформована. На момент російської колонізації сучасної Донеччини, там уже існували козацькі та селянські поселення. Про козацькі зимівники на території Північного Надазов'я свідчить карта Р. Терещенка та наступний перелік поселень: сл. Билбасівка (1670 р.), с. Золотий Колодязь (1680), ст.п. Дружківка (XVII ст.), північніше Бахмута — Банцівка (к. XVII ст.), на південь — Кадемські хутори (XVII ст.), ур. Залізна Балка (1696), ур. Ясинувате (1690), Нижня Кринка (к. XVII ст.), Макеева (к. XVII ст.), х. Мандрики (сучасний Донецьк, к. XVII ст.), по річці Вовчий — з. Андрія Салогоба (1660), з. Олексія Петренка (к. XVII ст.), с. Сергіївка (к. XVII ст.).

Підтвердження є й у «Збірнику статистичних свідчень по Катеринославській губернії» (Бахмутський повіт, 1886 р.), яке вказує на те, що козаки заселяли берега нижнього Дніпра, Орелі, Самари, Вовчої та ін. річок для охорони кордонів російської та польсько-литовської держав.

За спостереженням історика С. Гайдая, у 40-х рр. XIX ст. на північ від Маріуполя (північного Надазов'я) державними селянами, козаками, військовими обивателями з Чернігівської, Харківської, Полтавської губерній та однодворцями із західних губерній (у переважній більшості з Київської губернії) було засновано 40 поселень, які існують і на сьогодні, це — Дмитрівка, Карлівка (на сьогодні у складі Волновиха), Свободне Волноваскої міської територіальної громади Волноваського району; Богоявленка, Єгорівка, Микільське й Василівка (на сьогодні у складі Микільського), Новоукраїнка, Петрівське — Вугледарської міської територіальної громади Волноваського району; Вільне, Златоустівка, Калинове — Хлібодарівської сільської територіальної громади Волноваського району; Новомихайлівка — Мар'їнської міської територіальної громади Покровського району, всього 41 казенне поселення.

Порівняно зі Слобідщиною, що вже у XIX ст. мала сформовану традицію, територія сучасної Донеччини (особливо Північного Надазов'я та Приазов'я) лише з XVIII ст. почала активно формувати свій етнокультурний склад, та традицію, яку ми бачимо сьогодні. Імперська колонізація, індустріалізація, радянські репресії та депортації звузили обрядовий репертуар, проте спонукали функціонуванню культури в родинному, «осередковому» модусі, та розвиток індивідуального у пісенності — прояві ліричного модусу мислення. Попри складений тип культури домінантною культурою регіону залишилась українська традиція.

Жанрова картина локусу наступна: серед проаналізованих автором 306 календарно-обрядових пісень; 226 — весільно-обрядових та 602 зразки позаобрядових. Домінуючим пластом виступає позаобрядовий фольклор. Джерельною базою нашої розробки стали приватні архіви (авторки дослідження, В. Осадчої, І. Фетисова, І. Крюченко) та друковані джерела (О. Стеблянко «Українські народні пісні», 1965 р.; В. Ступницький «Пісні Слобідської України», 2007 р.; «Народні пісні: записи Л. Єфремової», 2006 р.; О. Тюрікова «Музичний фольклор Донбасу: Весільні пісні», 2005 р., «Музичний фольклор Донбасу: календарно-обрядові пісні Донецької та суміжних областей» 2009 р.; М. Семенова «Традиційна народна культура Дворічанського району Харківської області», 2001 р.; «Обряди та звичаї фольклорних осередків межиріччя Орелі та Сіверського Дінця», 2007 р.; Аудіоархів «Фольклорні скарби Донеччини» і т. д.).

Аналіз зразків зимової обрядовості показав, що найпоширенішими на території всього дослідження стали 4-дольні форми — як примітивні, так і строфічні. Зафіксовані в невеликій кількості 5-ти складники не «прижились» на цій території. Щодо ареальної типології поширення явищ, ми можемо свідчити про осередковість традиції і наявність зон великої кількості інтегративних музичних процесів — це басейн річок Вовчої, Мокрі Яли та Сіверського Дінця. В районах, що наближені до Дніпропетровщини, фіксуються «правобережні Меланки», які зовсім не поширені в північних районах Донеччини, та південних, південно-східних районах Харківщини. З іншого боку, ареал «миколаївських колядок» розповсюджених на території Слобожанщини, продовжено й в селах басейну Сіверського Дінця — південного кордону історичної Слобідщини.

На прикладі весільних мелотипів, на прикладі тирадних 6-складних форм, можемо свідчити про відсутність тенденції до ямбізації — на відміну від аналогічних зразків, поширених Наддніпрянщиною. Вузькоамбітусні лади локалізовані в перехідних зонах: р. Мокрі Яли, Самара та Сіверський Донець. Тиради з віршем 5+3

із СДО 1–2 у зоні нашого дослідження зафіксовані в переважній кількості мажорного нахилу, тоді як на території Наддніпрянщини — це мінор. Тип з віршем 44p4² з типовим рефреном «Рано», що рівномірно поширений всією Наддніпрянщиною зустрівся тільки в басейні приток Дніпра — р. Вовчої, Мокрих Ялів та Самара (Волноваский, Великоновосілівський, Мар'їнський р-н). Мелогип, що обслуговує «ліричну» частину весільного обряду V557, за свідченням В. Осадчої, є типовим для слобідської традиції, був зафіксований у пограниччі Харківської і Донецької обл., тобто на території історичних земель Слобожанського полку.

Позабрядовий фольклор має зразки давніх жанрів: козацькі, чумацькі, історичні та жанри епічної жанрової групи. Серед поширених є характерні для етноконтактної території пізнього заселення: завоєнні пісні, новотвори, двомовні пісні. Своєрідним став унікальний жанр шахтарських пісень, що виник в епоху індустріалізації та належить до «сучасної» трудової пісні. Такі мають у своїй основі поширену серед новотворів 4-рядкову будову. Жанровий аналіз цього роду фольклору не демонструє наочних результатів щодо етнографічного розподілу території, оскільки був створений новопоселенцями вже на місці нового поселення. В той час як обрядовий фольклор, хоч і з редукованою системою, має в собі музичні коди місць попереднього заселення.

Проведений аналіз календарної обрядовості наочно демонструє територію Донеччини як етнокультурну перехідну зону, та як територію етнографічного пограниччя, де традиційна пісенна культура східних адміністративних районів має вплив середньонаддніпрянської традиції, коли північні території фіксують тяглість до слобідського модусу. Територія ж Північного Надазов'я виявляє власний, перехідний характер, яка вірогідніше є зоною інтеграцій.

Д. Янжула

СЕМАНТИКА ТЕМБРУ ТРОМБОНА В КОНТЕКСТІ ОРГАНОЛОГІЇ ТА МУЗИЧНОЇ ЕСТЕТИКИ

D. Yanzhula

SEMANTICS OF TROMBONE TIMBRE IN THE CONTEXT OF ORGANOLGY AND MUSICAL AESTHETICS

Тромбон — один з найстаріших мідних аерофонів, що відзначається широкою тембровою варіативністю завдяки конструктивним особливостям, зокрема можливості плавно змінювати висоту звуку. Ця здатність надає інструменту унікальну можливість виражати широкий спектр емоцій і художніх образів, що робить його важливим інструментом у різних музичних жанрах. Розгляд семантики тембру тромбона в контексті органології та музичної естетики дозволяє зрозуміти не лише технічні можливості цього інструмента, а і його художній потенціал, що визначає його місце в музичній практиці.

Органологія, як галузь музикознавства, акцентує увагу на дослідженні музичних інструментів як важливої частини культурної спадщини людства. Вона дозволяє розглядати інструменти не лише з технічної точки зору, а й через призму їх естетичних та символічних значень. Тембр тромбона визначається не лише його фізичними характеристиками, такими як діаметр трубки, матеріал, технологія виготовлення тощо. Він також залежить від здатності інструмента створювати